

свої недосконалості надає цьому світові різноманітність і неповторність.

Духовна людина, що має вищий сенс свого життя майже не хворіє на нервові чи психічні розлади і, більш того, є фізично більш здоровою, говорив В. Франкл [3]. Логотерапевт має завжди бачити за симптомами тієї чи іншої хвороби особистість, що страждає. І він може допомагати пацієнтові ставитися до себе не як до симптому, а як до таємниці, що має розкрити свій невичерпний внутрішній потенціал через розширення його духовної сфери. Логотерапія фокусує погляд не на перешкоді, яка обмежує нормальне із загальноприйнятої точки зору життя, не на симптом або обмеження, які треба подолати, а на тій точці, куди треба приземлитися, яку треба досягти: коли кінь скаче, він дивиться не на те, що треба перестрибнути, а на те місце, куди треба перестрибнути [3]. У цьому сенсі практика логотерапії особливу увагу приділяє комплексній діагностиці, що має на меті не тільки уважне знайомство з проблемою, але і з тими сферами життя, що на перший погляд здаються не пов'язаними з означеною проблемою. Людина ж не є проблема, вона завжди більше, отже, є безліч сфер життя, на які проблема не поширюється. Людина повинна позбутися від тунельного бачення того, що відбувається з нею. Тому В. Франкл часто приводив метафору щодо роботи логотерапевта як офтальмолога, який допомагає клієнтові поліпшити його власний зір.

Логотерапія призначалася В. Франклом не для того, щоб терапевт надав своєму пацієнтові вже готовий сенс життя. Це неможливо, оскільки сенс життя треба «відкрити» самостійно. Терапевт може лише допомогти у пошуку сенсу, направити пацієнта шляхом роздумів. Виявлення сенсу не є результатом чисто логічної операції на зразок дедуктивного виведення. Його набуття, скоріше, схоже на сприйняття гештальта – цілісного образу, який ми усвідомлюємо раптово. Сенс раптом відкривається людині на основі глибокого розуміння дійсності, самої себе та свого життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд. Москва, 1994. 399 с.
2. Осика О. Логотерапія В.Франкла в психокорекційній роботі зі школярами. *Проблеми сучасної психології*. Київ, 2013. Вип. 21. С. 531 – 541.
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків, 2016. URL: <http://www.e-reading-lib.com/book.php?book=1051903>
4. Фромм Е. Мати чи бути? Київ, 2010. 222 с.

УДК 159.9

*Римма Кириченко, Євгенія Сімчук
(Київ, Україна)*

РОЗВИТОК САМОПОВАГИ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення сутності та генезу самоповаги. Розглянуто особливості розвитку самоповаги майбутніх педагогів.

Ключові слова: самоповага, студентський вік, психологічні умови, розвиток самоповаги майбутніх педагогів.

The article analyzes scientific approaches to determining the nature and genesis of self-respect. Features of development of self-respect of future teachers are considered.

Key words: self-respect, student age, psychological conditions, development of self-respect of future teachers.

Процес глобальних перетворень, що відбуваються наразі в Україні в політичній, економічній, соціальній та інших сферах, обумовлює нові вимоги до сучасних умов навчання

та виховання студентської молоді, потребує прогресивних підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців. Ефективність підготовки майбутніх педагогів значною мірою залежить від процесу формування у них теоретичної, практичної і психологічної готовності до професійної діяльності. Самоповага є надзвичайно важливим компонентом в цьому процесі, бо припускає почуття власної гідності, задоволеність собою, прийняття себе, позитивне ставлення до себе, до власної особистості та впливає на відносини соціального та психологічного буття людини.

Варто враховувати той факт, що довгий час суспільство лише декларувало у своїх громадян таку цінність, як самоповага, насправді робило все аби ті були слухняним знаряддям у руках держави, чиновників, ідеології. І сьогодні, ми стикаємося з проявами низьковартісного ставлення до окремої людини, з ігноруванням її потягу до шанобливого гідного ставлення до себе, з приниженням і безправністю. На жаль, педагогічна система не може похвалитися культивуванням нових стосунків, в основі яких повага до кожної людини, захист прав, віра і довіра.

Актуальність теми цієї статті полягає у спробі розглянути особливості розвитку самоповаги майбутніх педагогів у студентському, тобто юнацькому, віці як важливому періоді особистісного й професійного самовизначення.

Формування високого рівня самоповаги у студентів, майбутніх педагогів, є важливим фактором для подальшого професійного розвитку. Проблема самоповаги є однією з актуальніших в сьогоденні. Адже вона впливає на самооцінку та самопізнання, міжособистісні стосунки і на успішність у навчанні та професійній діяльності. Особистісно-професійний розвиток майбутніх педагогів у закладі вищої освіти безпосередньо залежить від тих смислів і цінностей, які вони знаходять у професійній діяльності. Одним із завдань професійної підготовки фахівця у вищій школі є активізація прагнення до самопізнання. Усвідомлення своїх якостей, здібностей, можливостей розвитку сприяє насиченню навчальної діяльності та збагаченню її смислових зв'язків. Через самопізнання студент починає орієнтуватися в ціннісно-смисловому змісті своєї діяльності. Соціальна обумовленість діяльності педагога передбачає певні вимоги до його особистісних якостей таких як, самооцінка, рівень домагань та мотивації на успіх, самоповага без яких його професійно-педагогічна діяльність неможлива. Емоційне ставлення вчителя до себе відіграє велику роль у взаємодії з учнями та колегами. Від того, як педагог ставиться до себе, чи відчуває він успіх своєї професійної діяльності, наскільки він задоволений своєю самооцінкою та чи має він адекватний рівень домагань, залежить якість навчання учнів та характер відносин з колегами.

Дослідженню самоповаги у різні часи приділялося багато уваги вітчизняними і зарубіжними філософами, психологами та педагогами. У працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Анциферової, Р. Бернса, І. Кона, М. Лісіної, С. Пантелєєва, К. Роджерса, М. Розенберга, Е. Соколової, В. Століна, І. Чеснокової та ін. розглядалися загальнотеоретичні та методологічні підходи до вирішення питання про природу і генезис самосвідомості та її складових. Автори вивчали основні механізми формування сталої позитивної самоповаги, а також значущі чинники порушення його нормального розвитку. У дослідженнях учених Р. Ануфрієвої, І. Беха, Є. Головахи, О. Злобіної, І. Кона, В. Татенка, Т. Титаренко самоповага як ціннісне ставлення особистості до себе розглядається крізь призму проблеми життєвих смислів, особистісних виборів, особистої відповідальності та суб'єктності особистості. Категорію самоповаги вчені розглядають у взаємозв'язку з самооцінкою, самосвідомістю, почуттям власної гідності, моральною вихованістю. Аналіз проблеми виховання самоповаги особистості проводиться переважно в контексті вивчення цілісно-моральної сфери особистості як вітчизняними (І. Бех, А. Богуш, І. Булах, Ю. Приходько), так і зарубіжними (О. Монке, Г. Морева, Н. Щуркова, С. Якобсон) вченими.

Пояснення терміну «самоповага» можна зустріти в багатьох психологічних словниках та енциклопедіях. У тлумачних словниках термін «самоповага» розглядається як у структурі поняття «гідність» і трактується як «повага високих моральних якостей у самому собі». У

тлумачному словнику з психології самоповага трактується як рівень, в якому людина цінує сама себе, і зазвичай уточнюється рівень самоповаги (високий або низький). В енциклопедичному словнику педагога самоповага розглядається як позитивна духовно-моральна якість особистості, що виражає потребу людини у високій оцінці та визнання себе суспільством. Проявляється як самооцінка власних дій і особистісних якостей, яка формується залежно від досягнень успіхів, особистих домагань і сторонніх оцінок. Самоповага дає відчуття свободи, сприяє вихованню почуття особистої гідності. Ця якість допомагає долати багато життєвих труднощів. Її відсутність викликає важкі переживання й породжує комплекс неповноцінності [5].

Найважливішим новоутворенням в студентському віці на думку В. Астахової є розвиток самоосвіти, тобто самопізнання, а суть його – установка по відношенню до самого себе, яка включає відкриття свого «Я»; уявлення про свою індивідуальність, якості і сутності; самооцінку і самоповагу [1]. І. Кон в якості найважливішого новоутворення юності виділяє сенс життя. Він відзначав, що саме в цей період проблема сенсу життя стає глобальною і всеохопною з урахуванням ближньої і дальньої перспективи. Винятково важливою інстанцією самосвідомості багато в чому в ранній юності є самоповага. Це поняття є багатозначнішим, воно передбачає і задоволеність собою, і прийняття себе, і почуття власної гідності, і позитивне ставлення до себе, і узгодженість свого реального й ідеального «Я». Залежно від того, чи йдеться про цілісну самооцінку себе як особистості або про які-небудь окремі соціальні ролі, розрізняють загальну й окрему самоповагу. Оскільки висока самоповага асоціюється з позитивними, а низька – з негативними емоціями, мотив самоповаги – це «особиста потреба у максимізації переживання позитивних і мінімізації переживання негативних установок стосовно себе» [2].

Людина з високою самоповагою вважає себе не гіршою за інших, вірить у себе й у те, що може подолати свої недоліки. Низька самоповага, навпаки, припускає стійке почуття неповноцінності, що вельми негативно впливає на емоційне самопочуття й соціальну поведінку особистості. Для студентів із зниженою самоповагою характерною є загальна нестійкість образів «Я» і думок про себе. Студенти із зниженою самоповагою є особливо чутливими, вони хворобливіше, ніж інші, реагують на критику, сміх, осудження. Їх найбільше турбує погана думка оточення про них. Вони болісно реагують, якщо у них щось не виходить у роботі або якщо вони виявляють у собі якийсь недолік. Знижена повага до себе спонукає ухилятися від діяльності, в якій є момент змагання. Такі люди часто відмовляються від досягнення поставленої мети, тому що не вірять у власні сили [4].

Студенський вік є важливим бо, задає умови для формування у молодій людині нового типу ставлення до себе, заснованого на переході від окремих самооцінок до загальної та цілісної, який стався на попередніх етапах розвитку. Ставлення до себе стає автономним від оцінок оточуючих, окремих успіхів і невдач або впливів конкретних ситуацій. Оцінка окремих якостей, сторін особистості відходить на другий план або грає підлеглу роль, а провідним стає деяке загальне і цілісне прийняття себе, тобто самоповага. Розпочавши своє інтенсивне формування в юності емоційно-ціннісне ставлення до себе переходить в студентстві на новий рівень, коли загальна самооцінка складається з відповідності поведінки, власних поглядів і мінливих переконань, і нарешті, результатів діяльності.

Важливу роль у процесі професійного самовиховання студентів відіграє педагогічне керівництво. Викладачам необхідно звертати особливу увагу на необхідність такої роботи над самими собою. Зміст і форми роботи педагога з організації самовиховання можуть бути найрізноманітнішими. Завдання викладачів полягає в виявленні й розвитку потенційних можливостей і здібностей студентів при оволодінні ними знань, умінь і навичок. У процесі стимулювання самовиховання студентів педагог вирішує такі завдання:

- 1) сприяє самопізнанню, формуванню у студентів адекватної самооцінки;
- 2) сприяє залученню студентів до різноманітних видів діяльності і соціальних взаємин;
- 3) допомагає організувати їх життєдіяльність, відбирає з навколишніх умов необхідний матеріал;

4) здійснює відбір, модифікацію та включення до навчально-виховного процесу педагогічно доцільних засобів і стимулів професійного самовиховання;

5) створює умови для саморозвитку студентів.

Процес формування самоповаги у студентському віці є складним і передбачає формування любові і ціннісного ставлення до себе, адекватної самооцінки, позитивного самоставлення, інтересу до себе та самопізнання, усвідомлення самоповаги як гуманістичної цінності. З огляду на це, будувати роботу з розвитку самоповаги у майбутніх педагогів необхідно з урахуванням різних психологічних прийомів. Розглянемо основні з них, які на нашу думку, будуть найбільш ефективними в процесі становлення самоповаги в студентському віці: 1) міні-лекції сприятимуть розкриттю сутності поняття «самоповага», його структурних компонентів, особливостей розвитку; 2) групова дискусія – засіб організації спілкування членів групи, що дозволяє побачити проблему з різних сторін, уточнити взаємні позиції, що зменшило опір сприймання нової інформації; [3] 3) методи арт-терапії ґрунтуються на тому припущенні, що внутрішнє «Я» відбивається у візуальних формах з того моменту, як тільки людина починає спонтанно писати фарбами, малювати чи ліпити. Вона «дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, полегшує терапевтичний процес, допомагає при інтерпретації символів, дисциплінує групу, сприяє підвищенню самооцінки учасників та їх здатності усвідомлювати власні почуття» [6]. Найдавнішим психологічним і педагогічним методом є казкотерапія. Головне завдання казок: через казкові події показати учаснику, ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки. Написання розповідей, казок студенти можуть розкрити свій внутрішній та зовнішній світ, осмислити пережите, змодельовати майбутнє, навчитися сприймати себе таким, яким він є, усвідомити себе й інших людей, як неповторну індивідуальність; 4) аналіз проблемних ситуацій полягає в тому, що з групою організовується обговорення тих чи інших ситуацій, які виникають у процесі спілкування; 5) складання ситуаційних 3D моделей (піскова терапія). Це один з психокорекційних, розвивальних методів, спрямований на вирішення особистісних проблем через роботу з образами особистого й колективного підсвідомого; 6) використання такого прийому як відеофрагмент, що є елементом кінотерапії, впливає на особистість через освітньо-виховну функцію мистецтва; 7) самоопис – прийом, який, з одного боку, рід самопрезентації в спілкуванні (хоча і опосередкованому, через текст); з іншого боку, він відображає змістовні і формальні аспекти самосвідомості й самоставлення [3].

Отже, нині необхідно виховати не просто талановитого педагога, а людину з чеснотами, справедливу, добру, терплячу, з великою любов'ю до дітей, до роботи вчителя, громадянина, з національною самосвідомістю. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності має на меті формування особистості, яка відрізняється енергійністю, упевненістю, життєрадісністю, оптимізмом та має творчий підхід до кожного учасника навчального процесу, що зумовлюється високим рівнем її самоповаги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. И. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций. Харьков : НУА, 2010. 404 с.
2. Кон И. Открытие Я. Москва: Просвещение, 1978. 372 с.
3. Малихіна О.А. Теоретичне обґрунтування моделі формування самоповаги в студентському віці. Психологічний часопис. Київ, 2020. С. 144-153. URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/903/540>
4. Опанасюк В. Вікові особливості студентів: психолого-педагогічний аспект. Харків: Омега, 2005. 328 с.
5. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / под ред. В. С. Безрукова. Екатеринбург: Деловая книга, 2000. 937 с.
6. Потемкина О. Ф., Потемкина Е. В. Психологический анализ рисунка и текста. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 524 с.